

เมื่อของเล่นพื้นบ้านลูกหวาย กลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ลูกพลาสติก

อาจินต์ กองอยู่คง

‘กีฬาลูกหวายไทย ไล่ต้อนเสือเหลืองควาแรมปี
คิงส์คัพ 2016’ (SMM Sport, 2559),
‘กีฬาลูกหวายไทย ไฮไลท์ในซีเกมส์’
(กัลจนัฐ ศรีวิบูลย์, 2556), หรือ
‘โตโยต้าจัดควดลูกหวาย ‘รีโว่ คัพ’ ชิง 2.3 ล้าน’
(MGR Online, 2559)

คำเรียกโดยลำลองอย่าง ‘กีฬาลูกหวาย’ หรือ
‘ควดลูกหวาย’ ในพาดหัวข่าวที่ยกมาข้างต้นนี้
ล้วนแต่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า หมายถึง
กีฬาตะกร้อ ทั้งที่ลูกตะกร้อที่ใช้เล่นหรือ
แข่งขันกันอยู่ในปัจจุบันนี้ทำมาจากพลาสติก
แม้แต่กฎระเบียบของการแข่งขันอย่างเป็นทางการ
ก็ไม่ได้รองรับการใช้ลูกตะกร้อที่ทำมาจากหวาย
เสียด้วยซ้ำ แต่คำเรียก ‘ลูกหวาย’ นี้เองที่เป็น
ร่องรอยสำคัญ อันแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของ
ตะกร้อจากที่เคยเป็นการละเล่นพื้นบ้านมาสู่การ
เป็นกีฬาสมัยใหม่ในปัจจุบัน

กีฬาอย่างที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้ หลายชนิดถูก
พัฒนามาจากการละเล่นพื้นบ้านของท้องถิ่น ซึ่งใน
กระบวนการกลายเป็นกีฬานั้น การละเล่นพื้นบ้านจะ
ถูกปรับ ถูกแต่ง ถูกแปลงบางลักษณะไป อย่างตะกร้อ
ที่เรารู้จักในปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นหนึ่งในการละเล่น
พื้นบ้าน ที่ถูกทำให้เป็นกีฬาสมัยใหม่ บทความนี้จะ
เป็นการสำรวจเส้นทางของการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่
ของตะกร้อ และพิจารณามันผ่านร่องรอยซึ่งปรากฏอยู่
บนอุปกรณ์สำคัญที่สุดของกีฬาชนิดนี้คือ ลูกตะกร้อ

จากการละเล่นพื้นบ้านสู่กีฬาสมัยใหม่

แม้ว่าในแวดวงกีฬามักจะมีการถกเถียงแย้งชิงกันอยู่
เสมอว่า กีฬาชนิดหนึ่ง ๆ นั้น มีต้นกำเนิดจากวัฒนธรรม
ใด แต่ถึงที่สุดแล้วกีฬาอย่างที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้
ก็ไม่ได้เป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
เลย หากแต่มันได้ถูกปรับเปลี่ยนมาตลอด ซึ่งความ
เปลี่ยนแปลงนั้นมักสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอยู่เสมอ
ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการของกีฬาต่าง ๆ จึงสมควร
ที่จะต้องพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ของมันด้วย

กีฬาอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน เรียกอย่างเฉพาะเจาะจง
ได้ว่า กีฬาสมัยใหม่ (modern sport) กีฬาสมัย
ใหม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอังกฤษ และแพร่หลายออกไป
ทั่วโลก พร้อมกับการแผ่อำนาจของจักรวรรดินิยม
ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเห็นได้จากการที่คำว่า
sport ในภาษาอังกฤษ ได้แพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ
ในแถบยุโรปที่รับคำนี้มาใช้ โดยปรับให้เป็นภาษา
ตนเอง พร้อมกันนั้นรับแนวคิดเรื่องกีฬาเข้ามาด้วย¹
ลักษณะของกีฬาสมัยใหม่นั้น มาจากการผสมผสาน
ระหว่างกิจกรรมของชนชั้นล่างและชนชั้นสูง หรือกล่าว
ได้ว่าเป็นการเปลี่ยนการละเล่นพื้นบ้าน ให้กลายเป็น
กิจกรรมรูปแบบใหม่ โดยผ่าน ‘กระบวนการทำให้เป็น
อารยะ’ (civilising process) (Elias and Dunning,
2008 (1986))

คำว่า สมัยใหม่ (modern) ในกีฬาสมัยใหม่ เป็น
เครื่องบ่งชี้อย่างดีถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิด
ขึ้นกับการละเล่นพื้นบ้านดังที่ อัลเลน กุตต์แมนน์
(Allen Guttmann) เสนอว่าลักษณะเฉพาะของ

¹ แม้คำว่า sport จะมีที่มาจากภาษาฝรั่งเศสโบราณว่า desport แต่ sport หรือกีฬาในแบบที่เราเข้าใจกันนั้น ได้ก่อตัวและแพร่หลาย โดยเริ่มจากประเทศอังกฤษ

กีฬาสมัยใหม่ ที่ต่างไปจากกิจกรรมในยุคก่อนหน้ามีอยู่ทั้งหมด 7 ด้านด้วยกัน คือ (Guttman, 1978)

1 เป็นเรื่องทางโลก (secular) ที่แยกออกจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ต่างกับกิจกรรมรวมหมู่ในยุคก่อน ที่มักจะเป็นพิธีกรรมที่กระทำขึ้นภายใต้ความศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

2 มีความเท่าเทียม (equality) คือการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแข่งขันทุกคน ได้มีสถานภาพและโอกาสเข้าถึงชัยชนะในการแข่งขันอย่างเท่าเทียมกัน

3 เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (specialization) คือมีความจำเพาะเจาะจงลงไปในทักษะที่ต้องใช้มากขึ้น และมีการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่

4 มีความเป็นเหตุเป็นผล (rationalization) คือมีลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผลที่ชัดเจนระหว่างสิ่งที่ทำกับสิ่งที่ได้รับ อย่างเช่นทักษะของนักกีฬาที่สามารถพัฒนาได้จากการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ

5 มีการจัดการองค์กรเป็นระบบแบบองค์กรสมัยใหม่ (bureaucratic organization) ให้ความสำคัญกับกฎระเบียบที่ชัดเจน มีการดำเนินงานที่ถูกรวบรวมระเบียบ

ผ่านการจัดการขององค์กรที่ควบคุมดูแล อย่างเช่นสมาคม คณะกรรมการที่ดูแลการวางกฎข้อบังคับ

6 มีเกณฑ์การวัดที่พิสูจน์ได้ในเชิงปริมาณ (quantification)

7 มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างสถิติ (quest for record) คือมีการแข่งขันที่มุ่งสู่เป้าหมายที่ดีขึ้น มีการบันทึกสถิติและมุ่งสร้างสถิติใหม่

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่นั้นสัมพันธ์อยู่กับวิถีคิดแบบสมัยใหม่หลายประการ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การเกิดขึ้นของกีฬาสมัยใหม่หลาย ๆ ชนิดนั้น หมายถึงการกลายเป็นสมัยใหม่ (modernization) ของการเล่นพื้นบ้านนั่นเอง การกลายเป็นสมัยใหม่ของกีฬาพื้นบ้านจะปรากฏออกมา ผ่านความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับมัน ไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นขององค์กรกีฬาในระดับต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ รูปแบบการแข่งขันและสนาม ไปจนถึงอุปกรณ์ที่ใช้แข่งขัน และในบทความนี้จะพิจารณากระบวนการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อ ผ่านมิติต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนี้เป็นหลัก

ยุคตะกร้อลูกหวาย: ตะกร้อในสมัยของการเล่นพื้นบ้าน

หากย้อนกลับไปพิจารณาในยุคก่อนที่ตะกร้อจะกลายมาเป็นกีฬาอย่างในปัจจุบัน มีหลักฐานจำนวนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ตะกร้อเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในหลายภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมี

ลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือ เล่นโดยการเตะหรือด้วยกิริยาอื่น ๆ ต่อลูกกลมและกลวงสานจากหวาย

ในสยาม ร่องรอยของตะกร้ออาจย้อนไปได้ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีบันทึกของอาเดรียง โลเนย์ (Adrein Launay) มิชชันนารีชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาใน ค.ศ. 1662 กล่าวถึงกิจกรรมที่ชาวกรุงศรีอยุธยานิยมเล่นกันอย่างหนึ่งคือ ตะกร้อ

ชาวสยามเป็นชนชาติที่มีอุปนิสัยเป็นเด็ก และชอบสนุกหลงใหลกับความเพลิดเพลินทุกชนิด อาทิ ไฟ ลูกเต๋า สกา และหมากรุกก็เป็นที่นิยมเล่นกัน แต่การละเล่นที่โปรดปรานก็คือ การเล่นลูกขนไก่ ทำด้วยหวายไขว้หรือหนังตดแต่งด้วยขนนก โดยการใช้เท้ารับและส่งลูกด้วยความคล่องแคล่วอย่างน่ามหัศจรรย์ (ในที่นี้หมายถึงการเล่นตะกร้อ-ผู้แปล) ไม่มีอะไรน่าดูไปกว่าการติดตามดูการหย่อนใจของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจัดแถวเป็นวงกลม คนหนึ่งโยนลูกขนไก่ส่วนคนอื่น ๆ ปกป้องไม่ให้ลูกตกพื้น ตามกฎถ้าไม่สามารถรับลูกด้วยเท้าได้ อาจใช้ศีรษะ ไหล่ หรือเข่าก็ได้ แต่จะไม่มีการใช้มือเลย นับเป็นการฝึกเล่นกายกรรมแบบหนึ่ง (โลเนย์, 2528:28)

วรรณกรรมช่วงต้นรัตนโกสินทร์มีการกล่าวถึงตะกร้อในหลายบทประพันธ์ เช่น บทละครเรื่องอิเหนา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงการเล่นตะกร้อของมหาดเล็กไว้ว่า

บัดนั้น
เสนาบดีดาหยันน้อยใหญ่
บรรดาที่ตามเสด็จไป
อยู่ในหน้าวิหารลานวัด

บ้างตั้งวงลงเตะตะกร้อเล่น
เพลายืนแตรร่มลมส่งต
ปะเตะโต้คู่กันสนั่นทัด
บ้างถนัดเข้าเตาะเป็นน้ำดู

ที่หนุ่มหนุ่มคะนองเล่นจ้องเต
สรรวเสเฮฮาขึ้นขี้คู่
บ้างร่าอย่างขวามลาญ
เป็นเหล่าเหล่าเล่นอยู่บนศิริฯ²

รวมถึงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ที่ระบุถึงการเล่นตะกร้อร่วมกันระหว่างพระกับสมภารไว้ว่า

ตะวันเย็นเห็นพระพร้อม ล้อมวง
ตีปะเตะตะกร้อตรง คู่โต้
สมภารท่านก็ลง เล่นสนุก ขลุ่ยแเส
เข้าค่างต่างอวดไอ้ ออกให้ใจหาย

หลักฐานในวรรณกรรมสองชิ้นดังกล่าว (อ้างใน สมชาย ยิ้มน้อย, 2536:21-2) แสดงให้เห็นถึงสถานะของตะกร้อ ที่เป็นการละเล่นหนึ่ง ที่แพร่หลายในคนหลายกลุ่มในช่วงต้นรัตนโกสินทร์³

² ด้วยความรู้ทางวรรณกรรมอันจำกัดของผู้เขียน เข้าใจว่าวรรณกรรมเกี่ยวกับอิเหนาในภาคภาษาไทย (ซึ่งมีอยู่หลายฉบับ) นั้น ไม่ได้เป็นการแปลมาจากต้นฉบับแบบตรงไปตรงมา แต่เป็นการประพันธ์โดยยึดตามเค้าโครงเรื่องเดิม แล้วดัดแปลงรายละเอียดต่าง ๆ ให้เป็นไปตามบริบทของสังคมในยุคหนึ่ง ๆ ดังนั้นแล้ว หากเนื้อหาในส่วนนี้เป็นการดัดแปลงจากต้นฉบับ ก็อาจตีความได้ว่า บทประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึง ความนิยมในการเล่นตะกร้อในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

³ นอกจากจะเป็นการละเล่นแล้ว 'เรื่องเล่า' อันหนึ่งเกี่ยวกับตะกร้อคือ การใช้ตะกร้อเป็นเครื่องมือทรมาน (หรืออาจถึงประหารชีวิต) นักโทษ ในพิพิธภัณฑ์ราชทัณฑ์ มีการจัดแสดงอุปกรณ์ทรมานนักโทษ อุปกรณ์ชนิดหนึ่งเรียกว่าตะกร้อข้างเตะ เป็นลูกกลม ๆ สานด้วยหวาย ลักษณะคล้ายลูกตะกร้อ แต่มีขนาดใหญ่พอที่จะให้คนเข้าไปข้างในได้ และมีเหล็กแหลมเสียบอยู่ภายใน โดยให้นักโทษเข้าไปอยู่ในตะกร้อนั้นแล้วให้ข้างเตะ ผู้เขียนพยายามสืบค้นข้อมูลดังกล่าวจากเอกสารหลายแหล่ง แต่ก็ยังไม่พบว่ามบันทึกถึงอุปกรณ์หรือการทรมานนักโทษในลักษณะดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน ที่ใกล้เคียงที่สุดคือ มีการบันทึกถึงการประหารชีวิตนักโทษด้วยข้างเตะ แต่ไม่มีตะกร้อเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูลจากบันทึกของ อเล็กซานเดอร์ แฮมมิลตัน (Alexander Hamilton) นักเดินเรือชาวสกอต ที่เดินทางมาเอเชียในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 ถึงต้นศตวรรษที่ 18 โดยเขาระบุว่ามีการประหารชีวิตด้วยข้างเตะ สำหรับนักโทษที่มีความผิดฐานกบฏหรือฆาตกรรม โดยจะจับนักโทษมัดกับเสาที่ปักไว้ที่พื้น แล้วปล่อยข้างออกมา หลังจากข้างเดินวนรอบ ๆ นักโทษ 2-3 รอบ ความรุนแรงจะยิ่งข้างเริ่มลงโทษ แล้วข้างก็จะใช้ขังรัดนักโทษจับถอนออกทั้งเสา โยนขึ้นไปบนฟ้าแล้วใช้ข้างเสียบ หลังจากนั้นก็จะปล่อยนักโทษตกลงพื้นแล้วให้เขาเหยียบซ้ำ (Hamilton, 1727:181-2)

นอกจากนี้แล้ว เอกสารโบราณหลายชิ้น โดยเฉพาะจากบันทึกของนักเดินทางชาวยุโรปที่เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้กล่าวถึงการละเล่นชนิดหนึ่ง ซึ่งก็คือตะกร้อว่าเป็นกิจกรรมที่

เล่นด้วยลูกบอลกลม 'สานด้วยหวาย' หรือเครื่องสาน คนคนเดียวหรือกลุ่มคนล้อมกันเป็นวง ใช้เท้าหรือเข้าเตะตะกร้อให้อยู่ในอากาศ ถ้าจะให้ดีต้องใช้ฝ่าเท้า... แม้ว่าผู้ไม่มีมือแต่ละคน จะแสดงความสามารถของตน แต่ไม่ใช่กีฬาที่แข่งขันกัน จุดมุ่งหมายก็เพื่อส่งเสริมให้เกิดความคล่องแคล่ว และเพื่อออกกำลังกาย เพื่อฟื้นฟูความยืดหยุ่นให้แก่หลัง แขน และขาที่นั่งอ่าน หรือเขียน หรือแม้แต่เล่นหมากรุกโดยไม่ค่อยได้ขยับเขยื้อน (รีด, 2547:208-10)

กิจกรรมลักษณะดังกล่าวนี้ สามารถพบได้ในหลายพื้นที่ ด้วยชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น ในมลายูเรียกว่า เซปัก รากา (sepak raga) ในลูซอน⁴ เรียกว่า สิปา (sipa) ในพม่าเรียกว่า ชินลง (chin-lohn) และในไทยเรียกว่า ตะกร้อ

ลักษณะร่วมของการเล่นตะกร้อในพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการเล่นลูกบอลให้ลอยอยู่กลางอากาศด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนอกจากมือแล้ว ยังรวมถึง

ลักษณะของลูกบอลที่มักจะเป็นลูกกลมสานจากหวาย (rattan palm) ซึ่งเป็นพืชตระกูลปาล์ม มีลำต้นเรียวยาว มีความเหนียวและยืดหยุ่น สามารถบิดเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ จึงนิยมนำมาใช้ในงานจักสาน พบมากในเขตร้อนชื้นและมีฝนตกชุก (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ, 2551:4-5) ในแง่นี้ หวายจึงนับเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญของตะกร้อ

จากทั้งหมดที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าตะกร้อปรากฏอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว (อย่างน้อยที่สุด ก็ก่อนที่กีฬาสมัยใหม่จะเริ่มปรากฏขึ้นในอังกฤษ) และลักษณะของการเล่นตะกร้อก็ยังไม่ได้เป็นการแข่งขันอย่างที่กีฬาสมัยใหม่เป็น หากแต่เป็นการละเล่นพื้นบ้านในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีลักษณะร่วมคือ การเล่นด้วยลูกบอลกลมที่สานด้วยหวาย ซึ่งเป็นพืชที่พบได้ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นแล้วตะกร้อหวายจึงเป็นตัวแทนของยุคสมัยแห่งการละเล่นพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี

การเข้ามาของกีฬาสมัยใหม่และการเสื่อมความนิยมของการละเล่นพื้นบ้าน

ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา สยามเริ่มเปิดรับเอาแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นสมัยใหม่หรือความศิวิไลซ์แบบตะวันตกมากขึ้น ในช่วงนี้กีฬาสมัยใหม่ประเภทต่าง ๆ เริ่มได้รับความนิยม ทั้งในรูปแบบของการแข่งขัน ไปจนถึงการบรรจุเข้าไปในหลักสูตรของการศึกษา ซึ่งทำให้การละเล่นพื้นบ้านได้รับความสนใจน้อยลง

ตัวอย่างที่ชัดเจนของกีฬาพื้นบ้านที่เสื่อมความนิยมลง หลังการเข้ามาของกีฬาสมัยใหม่คือ ว้าว การเล่นว้าวเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในสยามมาก ตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมของพระราชสำนัก ซึ่งได้รับความนิยมมากที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในฐานะของ ว้าวพนัน ซึ่งนิยมมากโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูง มีการจัดการแข่งขันว้าวพนันขึ้นหลายสนามในพระนคร และที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดปรานและสนพระราชหฤทัยมาก ถึงกับทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง ให้มีการเล่นว้าวหน้าพระที่นั่งบริเวณสนามพระราชวังสวนดุสิต จนกระทั่ง 'ว้าวพนันสนามสวนดุสิต' กลายเป็นสนามแข่งสำคัญ ที่ได้รับความนิยมจากชนชั้นสูงเป็นอย่างมากและจัดขึ้นเกือบทุกปี กระทั่งสิ้นรัชกาล (ปรีดี หงษ์สดัน, 2553:144-55) แต่หลังจากนั้น ยุครุ่งเรืองของว้าวก็สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว การเล่นว้าวพนันเสื่อมความนิยมลงในช่วงรัชกาลที่ 6 อันเนื่องมาจากการพัฒนาเมือง ที่ทำให้พื้นที่โล่งซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเป็นสนามแข่งว้าวลดน้อยลงมาก (สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา, 2546:59-60)

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้การละเล่น/กีฬาพื้นบ้านลดความสำคัญลงไป อาจพิจารณาได้ว่าเป็นผลจากการเข้ามาของกีฬาสมัยใหม่ โดยเฉพาะในยุคสมัยที่แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกมีอิทธิพลอย่างมากในสยาม

ในช่วงรัชกาลที่ 5 ชนชั้นนำสยามโดยเฉพาะลูกหลานชนชั้นสูงที่จบการศึกษากลับมาจากยุโรป ได้นำเอาวิถีคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ (leisure) อันเป็น

สัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์แบบตะวันตก เข้ามาในสังคมสยาม กิจกรรมใหม่ ๆ อย่างเช่น การท่องเที่ยวตากอากาศ การสะสมของเก่า การใช้กล้องถ่ายรูปหรือกีฬาแบบตะวันตก (เช่น โครเกตต์ กอล์ฟ เทนนิส ซี่มบ้า หรือฟุตบอล) กลายเป็นมาตรฐานใหม่ของความมีหน้ามีตา (วีรยุทธ ศรีสุวรรณกิจ, 2549) อย่างเช่นที่ชาญ พนารัตน์ (2557:25-81) วิเคราะห์ไว้ว่า เมื่อครั้งที่มิพัธิรับเสด็จรัชกาลที่ 5 กลับมาจากเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2440 ที่ห้องสนามหลวง มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเช่น การกล่าวถวายรายงานเป็นภาษาอังกฤษ การใช้รถยนต์พระที่นั่ง และมีการจัดแข่งกีฬาสมัยใหม่⁵ ในวันเดียวกันนั้นด้วย ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่สื่อถึงความศิวิไลซ์แบบตะวันตกทั้งสิ้น

นอกจากนี้แล้ว ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้ในสยาม ก็ช่วยทำให้ความนิยมในกีฬาสมัยใหม่กระจายตัวไปมากขึ้น โดยผ่านการเรียนการสอนในวิชาพลศึกษา ในปี 2430 โรงเรียนนายร้อยทหารบกเริ่มมีวิชาการฝึกหัดกายกรรม ว่ายน้ำ และฟันดาบสากล ต่อมาในปี 2438 โรงเรียนสุนันทาลัย (ปัจจุบันคือโรงเรียนราชินี) มีวิชาฝึกหัดร่างกาย (drill) และวิชาเอ็กเซอร์ไซซ์ (วีรยุทธ ศรีสุวรรณกิจ, 2549:85) จนในปี 2441 มีการประกาศใช้ 'โครงการแผนการศึกษาในกรุงสยาม ร.ศ. 117' (พ.ศ. 2441) ที่นำแนวทางมาจากการศึกษาของอังกฤษ โดยบรรจุวิชาพลศึกษาเข้าไปในหลักสูตร และหลังจากนั้นก็เริ่มมีการสอนกีฬาสมัยใหม่ต่าง ๆ เช่น 'ดิสคิปลิน' หัดวิ่ง กระโดด หัดยิมนาสติก ฟุตบอล หรือยูโด กระทั่งเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ที่บังคับให้เด็กทุกคนต้องเข้าเรียน ก็ยิ่งทำให้กีฬาสมัยใหม่แพร่กระจายไปในวงกว้างขึ้น (ถนนอมวงศ์ กฤษณ์

⁴ คือเกาะที่สำคัญของประเทศฟิลิปปินส์ และเป็นที่ตั้งของกรุงมะนิลา

⁵ อันได้แก่ ริ่ง 100 เมตร กระโดดไกล ริ่งข้ามรั้ว ริ่งระยะ 1/4 ไมล์ กระโดดสูง ริ่งอุปสรรค ริ่งสามขา และชักเย่อ

เพ็ชร์, 2548:19-24) นอกจากจะอยู่ในหลักสูตรการศึกษาแล้ว การแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียนก็มีมากขึ้นในช่วงเวลานั้น อย่างเช่น ปี 2443 เริ่มมีการจัดแข่งกรีฑา (ร.ศ.) 119 ณ สนามโรงเรียนเด็ก ปี 2444 เริ่มจัดแข่ง ฟุตบอลโรงเรียน รุ่นอายุไม่เกิน 20 ปีในชื่อฟุตบอลชิงโล่ของกระทรวงธรรมการ (สวัสดิ์ เลขยานนท์, 2520)

กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ

ฮ่ำ ฮ่ำ ฮ่ำ ฮ่ำ

กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ

แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน

ผลของการฝึกตน

เล่นกีฬาสากล ตะละล้า..

เนื้อเพลง ‘กราวกีฬา’ ที่แต่งขึ้นเมื่อปี 2468 โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานให้กับระบบการศึกษาสมัยใหม่ในสยาม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกีฬาสมัยใหม่ คำว่า ‘กีฬาสากล’ ที่เป็นยาวิเศษและแก้กองกิเลสสร้างคนให้เป็นคนในเพลงนี้ ไม่ได้หมายถึงการเล่น/กีฬาที่บ้านแต่หมายถึงกีฬาสมัยใหม่ในแง่นี้การเข้ามาของกีฬาสมัยใหม่จึงทำให้การเล่นที่บ้าน เช่น วัว รวมไปถึงตะกร้อ ถูกลดบทบาทลง และไม่ถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของกีฬา ที่หมายถึงกีฬาสมัยใหม่

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า พัฒนาการของกีฬานั้นสัมพันธ์อยู่กับบริบททางสังคม การที่กีฬาสมัยใหม่ถูกรับเข้ามา และมีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น มาจากการที่สยามกำลังเปิดรับและปะทะเข้ากับตะวันตกอย่างรุนแรง ความศิวิไลซ์แบบตะวันตกมีความสำคัญต่อสยาม ทั้งในแง่ที่เป็นการต่อรองในยุคล่าอาณานิคม (ที่ข้ออ้างหนึ่งคือการ ‘พัฒนา’ ดินแดนที่ล่าหลัง) และการจำแนกตัวเองออกมาของชนชั้นสูง กิจกรรมที่แสดงถึงความศิวิไลซ์แบบตะวันตกจึงถูกให้ความสำคัญ แต่ในขณะเดียวกัน กิจกรรมอย่างการเล่นพื้นบ้านก็ถูกลดความสำคัญลงไป

อย่างไรก็ดี กิจกรรมอันเป็นการเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ก็ไม่ได้ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลง หรือสูญสลายหายไป แต่มันพยายามปรับตัวเข้าหาความเป็นสมัยใหม่อยู่ในหลาย ๆ ลักษณะ อย่างเช่น กรณีของวาวที่ปรีดี หงษ์สดัน (2553:144-55) เสนอว่า แม้ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 กระแสของความเป็นสมัยใหม่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสยามมากแล้ว แต่ว่าวาวนั้นยังเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะมีความพยายามเปลี่ยนวาวจากเดิมที่เป็นการพนันให้มาเป็นกีฬา โดยเปลี่ยนให้มีวิถีปฏิบัติแบบ ‘ศิวิไลซ์’ และมี ‘น้ำใจนักกีฬา’ มากขึ้น โดยการกำหนดให้มีกฎกติกาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างละเอียด หรือกล่าวในอีกลักษณะหนึ่งได้ว่า มันได้มีการกลายเป็นกีฬา (sportization) โดยเฉพาะผ่านการสร้างมาตรฐาน (standardization) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวิถีคิดแบบสมัยใหม่ และต่อมา ตะกร้อ ก็เข้าสู่กระบวนการเดียวกัน และดูเหมือนไปได้ไกลยิ่งกว่าอันเป็นสิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไป

ยุคตะกร้อลูกพลาสติก: การกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อ

ตั้งแต่สยามรับวิถีคิดเรื่องกีฬาสมัยใหม่เข้ามา ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อตะกร้อในหลาย ๆ ลักษณะ อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่ทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตะกร้อ ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ ทั้งในด้านกฎกติกาและรูปแบบการแข่งขัน การเกิดขึ้นขององค์กรจัดการแข่งขัน ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ไปจนถึงอุปกรณ์การแข่งขันอย่างลูกตะกร้อ

จากการละเล่นเน้นลีลาสู่กีฬาเน้นแข่งขัน

ก่อนที่จะเริ่มกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ ตะกร้อไม่ได้เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันและไม่มีการกติกาที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าจะอยู่ในสยามหรือพื้นที่อื่น ๆ (ริต 2547:208-10; สมชาย ยิ้มน้อย, 2536:23) แต่หลังจากนั้น ตะกร้อก็เริ่มปรับรูปแบบให้เป็นการแข่งขันตามอย่างกีฬาสมัยใหม่ และเกิดกฎกติกาการแข่งขันสำหรับตะกร้อรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

ก่อนทศวรรษ 2470 ตะกร้อมักจะเป็นการเล่นที่ยังไม่มีการเอาแพ้เอาชนะกันอย่างชัดเจน รูปแบบของตะกร้อที่เล่นกันคือ ‘ตะกร้อวง’ อันเป็นการล้อมวงช่วยกันเตะลูกตะกร้อไม่ให้ตกพื้น หรือตะกร้ออีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมในงานมหรสพคือ การแสดงตะกร้อพลิกแพลงที่เรียกว่า ‘ติดตะกร้อ’ ซึ่งนักตะกร้อจะแสดงทักษะการเตะ โดยบังคับให้ตะกร้อวางค้างอยู่บนส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ได้หลายลูกพร้อม ๆ กัน

กระทั่งในช่วงทศวรรษ 2470 เริ่มมีการคิดค้นรูปแบบของตะกร้อที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันขึ้น และกำหนดกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การแข่งขันตะกร้อเตะชน และตะกร้อพลิกแพลง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นตะกร้อวงใหญ่ และตะกร้อวงเล็กตามลำดับ) ที่จัดแข่งเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2472 และการแข่งขันติดตะกร้อ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นตะกร้อบุคคล) ที่จัดแข่งเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2480 การแข่งขันตะกร้อทั้งสามรูปแบบนี้ จัดขึ้นโดยกระทรวงธรรมการ ต่อมาหลังจากที่มีการจัดการแข่งขันในปี 2480 แล้ว คณะกรรมการตะกร้อของกรมพลศึกษาจึงได้ร่างและพิจารณากำหนดกติกาของตะกร้อทั้ง 3 ประเภทนี้ แล้วบันทึกไว้เป็น ‘กติกาตะกร้อวงใหญ่ วงเล็ก และส่วนบุคคล ของกรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ⁶ พุทธศักราช 2482’ (กรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ, 2482)

หากพิจารณาลักษณะการแข่งขันตะกร้อทั้ง 3 ประเภทนี้ จะเห็นได้ว่าล้วนแต่เป็นการดัดแปลงการเล่นตะกร้อแบบดั้งเดิม ให้สามารถวัดผลเปรียบเทียบในเชิงปริมาณ และสามารถแข่งขันได้ ตะกร้อวงใหญ่ และตะกร้อวงเล็กดัดแปลงมาจากการเล่นตะกร้อวง จากเดิมที่เป็นแค่การเตะส่งให้กันไป-มา ก็ปรับให้สามารถวัดผลแพ้ชนะได้ โดยใช้การนับคะแนน จากจำนวนครั้งที่เตะตะกร้อได้ และคะแนนที่ได้จากความยากของท่า ส่วนตะกร้อบุคคลดัดแปลงมาจากการ ติดตะกร้อ ที่เคยเป็นเพียงการแสดงลีลา ก็ปรับมาเป็นมีกรรมการให้คะแนน

นอกจากการเพิ่มมิติของการแข่งขันลงไป ในตะกร้อแบบดั้งเดิมแล้ว ยังมีตะกร้ออีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากการผสมผสานระหว่างตะกร้อแบบดั้งเดิม กับกีฬาสมัยใหม่ชนิดอื่นด้วย คือ ‘ตะกร้อข้ามตาข่าย’⁷

⁶ ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการ สันนิษฐานว่าหลังจากที่จัดการแข่งขันขึ้นครั้งแรก ก็จัดอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี โดยผู้เข้าร่วมแข่งขันเป็นตัวแทนจากโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนสวนกุหลาบ หรือโรงเรียนราชวิทยาลัย (ดู อภิทิน นวรัตน์, ม.ป.ป.:136-40)

⁷ ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้งจนกลายเป็น เซปักตะกร้อ ในปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนถัดไป

ซึ่งเกิดขึ้นมาในปี 2472 โดยนายผลผลาสินธุ์ นายยิ้ม ศรีหงส์ หลวงสำเร็จวรรณกิจ และขุนจรยาวิทิต ได้ร่วมกันคิดค้นโดยดัดแปลงมาจากแบดมินตันต่อมาในปี 2475 สมาคมกีฬาสยามได้เชิญให้หลวงประคุณวิชาสนอง (ซึ่งเป็นกรรมการกีฬาแบดมินตันมาก่อน) ร่างกติกาตะกร้อข้ามตาข่ายเพื่อใช้สำหรับแข่งขันขึ้นโดยดัดแปลงมาจากกติกาของแบดมินตัน (อภิณพ นวรัตน์, ม.ป.ป.: 25-6) และในปี 2476 ได้จัดให้มีการแข่งขันตะกร้อข้ามตาข่ายขึ้นเป็นครั้งแรกในงานฉลองรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นตะกร้อข้ามตาข่ายก็ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และมีการปรับปรุงกติกาอีกหลายครั้ง (ชุนนุมนตะกร้อ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507:7-9) ซึ่งใน 'กติกาตะกร้อลอดห่วงและข้ามตาข่ายของสมาคมกีฬาไทย พุทธศักราช 2502'⁸ ได้ระบุถึงลักษณะของตะกร้อข้ามตาข่ายไว้อย่างชัดเจนว่า

ตะกร้อข้ามตาข่ายเป็นกีฬาชนิดหนึ่งที่ได้คิดดัดแปลงจากการเล่นตะกร้อกับการเล่นแบดมินตัน เพื่อให้มีการแข่งขันในระหว่างผู้เล่นสองชุด ชุดละ 2 หรือ 3 คน ผู้เล่นอยู่ชุดละครึ่งสนามซึ่งมีตาข่ายสูงกั้นกลาง ผู้เล่น

ใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย นอกจากปลายแขน ส่งตะกร้อข้ามตาข่ายไปมา โดยพยายามให้ตะกร้อตกลงในแดนของอีกฝ่ายหรือไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งได้กลับมาได้

(ชุนนุมนตะกร้อ

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507)

การเกิดขึ้นมาของตะกร้อข้ามตาข่ายที่ดัดแปลงกติกาจากแบดมินตัน (ซึ่งเป็นกีฬาสมัยใหม่ที่เข้ามาในสยามช่วงประมาณทศวรรษ 2450) แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกีฬาสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแข่งขันและกฎกติกาของตะกร้อได้อย่างชัดเจน

รูปแบบการแข่งขันตะกร้อแบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษ 2470 นี้ ไม่ว่าจะเป็นที่ปรับปรุงจากตะกร้อแบบดั้งเดิม ให้สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณเพื่อการแข่งขัน หรือการผสมผสานระหว่างตะกร้อกับกติกาของกีฬาสมัยใหม่แบบอื่น ๆ นั้น ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับบริบททางสังคม ที่กีฬาสมัยใหม่กำลังเข้ามามีอิทธิพลในสยามช่วงเวลานั้น ขณะที่เพลงกราวกีฬาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรียกย่องกีฬาสากล (หรือกีฬาสมัยใหม่) ว่าเป็น 'ยวิเศษ' การปรับเปลี่ยนรูปแบบของตะกร้อ ก็เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนการเล่นพื้นบ้านให้เป็นกีฬาสากล ที่มีคุณสมบัติเป็นยวิเศษด้วยเช่นกัน อย่างเช่นในบทร้อยกรองที่ขุนจรยาวิทิตแต่งไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของนายยิ้ม ศรีหงส์¹⁰ ว่า

⁸ เป็นกติกาที่เป็นทางการของสมาคมกีฬาไทยซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลการแข่งขันตะกร้อ กติกาฉบับนี้ลงนามรับรองโดย พลโทประภาส จารุเสถียร (ยศขณะนั้น) เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2502 ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมกีฬาไทยในเวลานั้น

⁹ นอกจากตะกร้อวงใหญ่ ตะกร้อวงเล็ก ตะกร้อบุคคล และตะกร้อข้ามตาข่ายแล้ว ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น ก็เกิดตะกร้อรูปแบบอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันขึ้นมาอีกด้วย เช่นตะกร้อลอดห่วงและตะกร้อชิงธง

¹⁰ ทั้งสองเป็นผู้ร่วมคิดค้นตะกร้อข้ามตาข่าย โดยนายยิ้มเป็นคนที่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก ทั้งเป็นเจ้าของสนามตะกร้อ สนับสนุนการแข่งขันส่งนักกีฬาแข่งขัน (รู้จักในนามทีมคณะวัดตึก) ไปจนถึงการเป็นนายกสมาคมกีฬาสยามคนที่ 2 ต่อจากพระยาภิรมย์ภักดี (ดู กิมเฮง ศรีหงส์, 2481; อภิณพ นวรัตน์, ม.ป.ป.: 8-31, 136-46)

...รัฐบาลเร่งรัดฝึกฝน ให้เด็กทุกคน
ได้เล่นได้ฝึกศึกษา
จัดสร้างสถานกีฬา แห่งชาติงามตา
ตระหง่านชูเกียรติชาติไทย
มิว่ากีฬาใดใด ไหลหลังเฮไป
แข่งขันเล่นกันปะปน
กีฬาเป็นสิ่งฝึกฝน ดัดคนเป็นคน
มีใจนักเลงกล้าหาญ
ปลูกเพาะนิสัยสันดาน เกิดขันติญาณ
อีกทั้งสามัคคีผล
กีฬาที่เล่นระคน ล้วนแต่สากล
ของเราไปใคร่เห็นมี
บัดนี้เป็นที่ยินดี ชาวเรามากมี
เห็นเมียงมองของเรา
...กีฬาตากร้อของไทย เล่นได้ทุกวัย
เลิศล้นศิลปะมากมาย
ออกกำลังทั่วร่างกาย ที่หาเล่นง่าย
สิ้นเปลืองทรัพย์น้อยเหมาะสม
เดิมไม่เป็นที่นิยม เดียวนี้เชิดชม
ชาวเราเล่นกันแพร่ไป
ผู้ริเริ่มคือใคร ไปต้องขานไช
เมื่อพิศเมื่อเพ่งแลเห็น
คุณงามความดีนี้เด่น เปรียบมั่นจันทร์เพ็ญ
ส่องหล้าสว่างไสว
ดำรงชุกกีฬาไทย ยินยงคงไว้
ตราប់ชวักกลปาวสาน
จุจได้นำยาขนาน วิเศษเป็นทาน
พระคุณอันนี้ใหญ่หลวง
ทั้งนี้ฝังแน่นในทรวง ชาวเราทั้งปวง
น้อมนอบขอบคุณวันทา
จบคำจงจำกีฬา สมชื่อคือยา
วิเศษขนานเอกแล

(กิมเฮง ศรีหงส์, 2481:55-6)

กำเนิดเซปักตะกร้อ: จากการเล่นพื้นบ้าน หลากหลายกติกา สู่กีฬาสากลมาตรฐานเดียว

กระบวนการสำคัญในการสร้างมาตรฐานแบบกีฬาสสมัยใหม่ประการหนึ่งคือ การเกิดขึ้นมาขององค์กรควบคุมการแข่งขันกีฬา ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ลักษณะเดียวกับที่ชาติต่าง ๆ มีสมาคมฟุตบอลของตนเอง และสมาคมฟุตบอลแห่งชาติเหล่านั้นก็ดำเนินงานร่วมกัน ภายใต้การควบคุมของสหพันธ์ฟุตบอลนานาชาติ (หรือ FIFA) ซึ่งในช่วงทศวรรษ 2470 ที่ตะกร้อเริ่มกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ เริ่มมีองค์กรระดับชาติเกิดขึ้นมา โดยมีหน้าที่ควบคุมมาตรฐานการแข่งขันตะกร้อในสยาม หลังจากนั้นก็ขยายตัวออกไปเป็นองค์กรระดับนานาชาติเพื่อสร้างมาตรฐานร่วมของตะกร้อในการแข่งขันระหว่างประเทศด้วย

องค์กรควบคุมการแข่งขันแรกสุดที่มีบทบาทต่อตะกร้อในสยามคือ "สมาคมกีฬาสยาม" ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2470 และได้จดทะเบียนเป็นสมาคมตามกฎหมายในวันที่ 5 มกราคม 2475 เพื่อจัดการการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น วาว ตะกร้อ หมากรูกไทย ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมกีฬาสยามคือ พระยาภิรมย์ภักดี ซึ่งเป็นนักวาทพจน์ที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้น รวมถึงยิ้ม ศรีหงส์ ผู้สนับสนุนตะกร้อคนสำคัญ ต่อมาในปี 2482 เมื่อมีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามมาเป็น ไทย สมาคมกีฬาสยามก็เปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมกีฬาไทยจนถึงปัจจุบัน¹¹ (สมาคมกีฬาไทยแห่งประเทศไทย ม.ป.ป.) ต่อมาเมื่อตะกร้อได้รับความนิยมและมีการแข่งขันบ่อยขึ้น ก็ได้มีการแยก 'สมาคมตะกร้อแห่งประเทศไทย' ออกจากสมาคมกีฬาไทยฯโดยเริ่มดำเนินการในปี 2524 และได้จดทะเบียนเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการในปี 2526 (นพชัย วุฒิกมลชัย, 2558)¹²

บทบาทสำคัญของสมาคมกีฬาสยามมาจนถึงสมาคมตะกร้อฯ ก็คือเป็นผู้กำหนดกฎกติกาและจัดแข่งขันตะกร้อรายการต่าง ๆ เช่น กติกาตะกร้อลอดห่วงและตะกร้อข้ามตาข่าย ของสมาคมกีฬาไทย พุทธศักราช 2502 กติกาตะกร้อเตะทรวงใหญ่ตามกติกาตะกร้อของสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับแก้ไขใหม่ พุทธศักราช 2506 และตะกร้อชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 'KING'S CUP' หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่งได้ว่าการเกิดขึ้นมาของสมาคมกีฬาสยามและสมาคมตะกร้อฯ ได้ทำให้เกิดรูปแบบการเล่นตะกร้อที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในระดับชาติขึ้นมา

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ทำให้ ตะกร้อกลายเป็นกีฬาสากลหรือกีฬาในระดับนานาชาติคือ การเกิดขึ้นของ 'เซปักตะกร้อ' (Sepak takraw) ซึ่งเป็นตะกร้อที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดในปัจจุบัน เซปักตะกร้อถือกำเนิดขึ้น มาจากความร่วมมือขององค์กรควบคุมการแข่งขันตะกร้อจากประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต้องการผลักดันให้มีการบรรจุ

ตะกร้อ ลงไปในการแข่งขันมหกรรมกีฬาระหว่างชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ 'กีฬาแหลมทองหรือเซียเปเกมส์' (Southeast Asian Peninsular Games)¹³

ตะกร้อเริ่มปรากฏในกีฬาแหลมทองตั้งแต่เริ่มมีการแข่งขันครั้งแรก ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศไทยในปี 2502 เป็นการเชิญนักกีฬาของพม่ามาแสดงการเล่น ซินหลง (chin-lohn) โดยยังไม่ได้เป็นกีฬาที่แข่งขันชิงเหรียญรางวัล ต่อมาในการแข่งขันกีฬาแหลมทองครั้งที่ 2 ที่พม่าในปี 2504 ได้มีชาวไทยไปแสดงการเล่นตะกร้อลอดห่วง โดยยังไม่ได้เป็นการแข่งขันชิงเหรียญรางวัลเช่นกัน ในช่วงนั้นกติกากติกาการแข่งขันตะกร้อของแต่ละประเทศยังแตกต่างกันอยู่ จนกระทั่งในปี 2508 ก่อนที่จะมีการแข่งขันกีฬาแหลมทองครั้งที่ 3 ที่มาเลเซียไม่นาน¹⁴ ได้มีการร่วมกันสาคัดแลกลเปลี่ยนวิธีการแข่งตะกร้อ ระหว่างสมาคมกีฬาไทยฯ กับสมาคมตะกร้อของมาเลเซียในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2508 ที่กรุงเทพฯ โดยผลัดกันแข่งขันตามกติกาของทั้งสองฝ่าย (ฝ่ายไทยใช้กติกาตะกร้อข้ามตาข่าย ส่วนมาเลเซียใช้กติกาเซปัก รากา จาริง ซึ่งดัดแปลงมาจากวอลเลย์บอล) รวมเป็นการแข่งกัน 2 ครั้ง ผลปรากฏว่า นักกีฬาของฝ่ายเจ้าของกติกา ผลัดกันชนะอย่างขาดลอย หลังจากนั้นก็ได้มีการหาข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดกติกาการเล่นตะกร้อขึ้นใหม่ ด้วยการผสานกติกาของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน โดยใช้วิธีการเล่นและรูปแบบสนามแข่งขัน

¹¹ สมาคมกีฬาสยามได้เป็นสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่ปี 2503 ในยุคที่ พลเอกประภาส จารุเสถียร (ยศขณะนั้น) เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2500-2517) ปัจจุบันมีสมาคมกีฬาในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งหมด 15 สมาคม ได้แก่สมาคมกีฬาฟุตบอลฯ ลอนเทนนิสสมาคมฯ ราชยานยนต์สมาคมฯ สมาคมกีฬาไทยฯ สมาคมกีฬาแบดมินตันฯ สมาคมกีฬาออลกีฬาฯ สมาคมกีฬากรีฑาฯ สมาคมกีฬาแข่งเรือใบฯ สมาคมกีฬายิงปืนฯ สมาคมกีฬาจักรยานฯ สมาคมกีฬาสควอชฯ สมาคมกีฬาคนพิการฯ สมาคมกีฬาทางอากาศและการบินฯ สมาคมกีฬายูโดฯ สมาคมกีฬาฟันน้ำมือฯ สมาคมกีฬาฟันดาบฯ (บ้านเมือง, 2559)

¹² ในช่วงการดำเนินการจัดทะเบียนตั้งเป็นสมาคมระหว่างปี 2524-2526 พันเอกเดชา กาลบุตร ทำหน้าที่รักษาการนายกสมาคมเป็นการชั่วคราว จนกระทั่งจดทะเบียนเป็นสมาคมได้สำเร็จในปี 2526 ก็มีการเลือกตั้งกรรมการบริหารสมาคม ได้พันเอกจารึก อาริราชการณีย์ ทำหน้าที่นายกสมาคมอย่างเป็นทางการ (สมชาย ยิ้มน้อย, 2536:25-6) และพันเอกจารึก ก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นนายกสมาคมในครั้งต่อ ๆ มา และดำรงตำแหน่งอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 30 ปี

¹³ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นซีเกมส์ (Southeast Asian Games)

¹⁴ ปี 2506 เว้นการแข่งขันกีฬาแหลมทองไป เนื่องจากประเทศกัมพูชา ที่ตามกำหนดการเดิมจะเป็นเจ้าภาพ จัดแข่งขันเนื่องจากปัญหาการเมืองภายในประเทศ

ตามแบบของมาเลเซีย และใช้อุปกรณ์ (ลูกตะกร้อและตาข่าย) ตามแบบของไทย แล้วตั้งชื่อกีฬานี้จากการผสมคำระหว่าง 'sepak' ของมาเลเซียที่หมายถึงเตะ กับ 'takraw' ของไทยที่หมายถึงลูกตะกร้อ ได้เป็นชื่อ 'เซปักตะกร้อ' หลังจากนั้นเซปักตะกร้อก็ได้ถูกบรรจุเข้าเป็นการแข่งขันชิงเหรียญรางวัลระดับนานาชาติเป็นครั้งแรก ในการแข่งขันกีฬาแหลมทองครั้งที่ 3 ที่ประเทศมาเลเซีย ที่จัดขึ้นในเดือนกันยายนปี 2508 (สถาบันพัฒนากีฬาตะกร้อนานาชาติ, ม.ป.ป.)

การเกิดขึ้นมาของ เซปักตะกร้อ ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ตะกร้อซึ่งเคยมีรูปแบบการแข่งขันแตกต่างกันไปตามกติกาของแต่ละประเทศได้มีกติกา-มาตรฐานที่บังคับใช้ในแบบเดียวกัน หรือกล่าวได้ว่ามันทำให้กีฬาพื้นบ้านได้กลายมาเป็นกีฬาสากล

พร้อม ๆ กับที่ตะกร้อพัฒนาเป็นกีฬาในระดับสากล ก็ได้เกิดองค์กรควบคุมการแข่งขันตะกร้อในระดับนานาชาติขึ้น ระหว่างการแข่งขันเซปักตะกร้อระหว่างชาติครั้งแรกในกีฬาแหลมทองที่มาเลเซียปี 2508 ก็ได้มีการก่อตั้งสหพันธ์ตะกร้อแห่งเอเชีย (Asian Sepaktrakraw Federation) ขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบการแข่งขันตะกร้อระหว่างประเทศในเอเชีย และต่อมาในปี 2532 ก็เกิดสหพันธ์ตะกร้อนานาชาติ (International Sepaktrakraw Federation) ขึ้นมารับผิดชอบการแข่งขันตะกร้อในระดับโลก¹⁵ (สมชาย ยิ้มน้อย, 2536:29) การเกิดขึ้นมาขององค์กรตะกร้อระดับนานาชาติเหล่านี้ เป็นกลไกสำคัญที่รับรองให้กติกาการแข่งขันตะกร้อสามารถบังคับใช้ได้ในระดับนานาชาติ อันทำให้เกิดมาตรฐานเดียวกันของการแข่งขันตะกร้อระหว่างชาติขึ้น และยังทำให้สถานะความเป็นกีฬาสากลของตะกร้อชัดเจนขึ้น

หลังจากนั้นเซปักตะกร้อก็ค่อย ๆ ขยายความเป็นกีฬาสากลมากขึ้นตามลำดับ เริ่มจากการเป็นกีฬาสาธิตในการแข่งขันเอเชียนเกมส์ (Asian Games)¹⁶ ที่อินเดีย เมื่อปี 2525 ที่เกาหลีใต้เมื่อปี 2529 และได้บรรจุเข้าเป็นการแข่งขันชิงเหรียญรางวัลเป็นครั้งแรกในเอเชียนเกมส์ที่ประเทศจีน เมื่อปี 2533 (สมชาย ยิ้มน้อย, 2536:24)

เป้าหมายสูงสุดของการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่มักจะอยู่ที่การได้บรรจุเข้าแข่งขันชิงเหรียญรางวัลในการแข่งขันโอลิมปิก สำหรับตะกร้อก็เช่นกัน หลังจากที่มีการแข่งขันในมหกรรมกีฬาระดับทวีปหรือกระทั่งมีการจัดการแข่งขันชิงแชมป์โลกเป็นของตนเองแล้ว เป้าหมายสูงสุดของสหพันธ์ตะกร้อนานาชาติคือการพยายามผลักดันเข้าแข่งโอลิมปิก ซึ่งได้มีการดำเนินการในหลาย ๆ ลักษณะ เช่นการสาคัดแลกลเปลี่ยนวิธีการแข่งตะกร้อในประเทศต่าง ๆ การสาคัดแลกลเปลี่ยนกติกาให้เข้ากับประธานคณะกรรมการโอลิมปิกสากล และปรับเปลี่ยนกติกาตามคำแนะนำของคณะกรรมการโอลิมปิกสากล (สถาบันพัฒนากีฬาตะกร้อนานาชาติ, ม.ป.ป.)

แม้ว่าตะกร้อจะยังไม่ได้รับการบรรจุเข้าไปในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก แต่ความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาทั้งหมดของตะกร้อ จากการละเล่นพื้นบ้านหลากหลายกติกาสู่การเป็นกีฬาสากลที่มีกติกามาตรฐานเดียวกัน โดยเฉพาะการเกิดขึ้นมาของเซปักตะกร้ออันมีลักษณะเป็นกีฬาสากลทั้งจุดกำเนิด องค์กรควบคุมการแข่งขัน และการขยายขอบเขตการแข่งขันภายใต้มาตรฐานเดียวกันในระดับนานาชาติ

¹⁵ ปัจจุบันสหพันธ์ตะกร้อนานาชาติมีสมาชิกเป็นสมาคมตะกร้อจากประเทศต่าง ๆ ทั้งหมด 31 ประเทศ

¹⁶ มหกรรมกีฬาระหว่างประเทศของทวีปเอเชีย จัดขึ้นเป็นประจำทุก 4 ปี

ลูกตะกร้อ: จากมวยธรรมชาติสู่พลาสติกใยสังเคราะห์

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในห่วงการกลายเป็นสมัยใหม่ของตะกร้อประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงของอุปกรณ์สำหรับแข่งขันตะกร้อ ไม่ว่าจะเป็นชุดแข่งขันของนักกีฬา รองเท้า ห่วงสำหรับตะกร้อลอดห่วง ตาข่ายสำหรับเซปักตะกร้อ ฯลฯ ในส่วนนี้จะยกมาเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับลูกตะกร้อเพื่อชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนจากตะกร้อหวายมาเป็นตะกร้อพลาสติกนั้น เป็นหนึ่งในกระบวนการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อที่สำคัญ

จากหลักฐานการเล่นตะกร้อของภูมิภาคต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ระบุถึง 'หวายไขว้หรือหนังตงแต่งด้วยขนนก' (โลเนย์, 2528:28) 'ลูกบอลกลวง' 'สานด้วยหวาย' หรือเครื่องสาน (เร็ด, 2547:208) หรือกระทั่งคำว่า 'ตะกร้อ' ในภาษาไทยที่หมายถึงเครื่องสานที่ทำด้วยหวายในลักษณะอื่น ๆ คล้ายลูกตะกร้อด้วย¹⁷ แสดงให้เห็นว่าหวายเป็นวัสดุสำคัญในการทำลูกตะกร้อมาอย่างยาวนาน

ในช่วงแรกของกระบวนการกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ กติกาของการแข่งขันตะกร้อฉบับต่าง ๆ ระบุถึงลูกตะกร้อที่ใช้แข่งขันไว้ว่า เป็นลูกบอลที่ทำมาจากหวาย แต่ในปัจจุบัน กติกาตะกร้อฉบับล่าสุดที่ออกโดยสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติได้ระบุไว้ว่า ลูกตะกร้อที่ใช้ทำการแข่งขันต้องทำจากใยสังเคราะห์ และต้องใช้ลูกตะกร้อที่ได้รับการรับรองโดยสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติเท่านั้น ซึ่งหากไล่เรียงเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวกับลูกตะกร้อในกติกาฉบับต่าง ๆ จะเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ในหลาย ๆ ลักษณะ

ใน 'กติกาทะกร้อวงใหญ่ วงเล็ก และส่วนบุคคล ของกรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ พุทธศักราช 2482' ระบุไว้ว่า

ลูกตะกร้อมี 3 ขนาด

ก. ขนาดเล็ก

วัดโดยรอบยาวประมาณ 33 เซนติเมตร

ข. ขนาดกลาง

วัดโดยรอบยาวประมาณ 36 เซนติเมตร

ค. ขนาดใหญ่

วัดโดยรอบยาวประมาณ 38 เซนติเมตร

น้ำหนักลูกตะกร้อทั้ง 3 ขนาด หนักระหว่าง 2 ถึง 4 บาท หวายระหว่าง 4 ถึง 10 เส้น

(กรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ, 2482)

ใน 'กติกาทะกร้อลอดห่วงและข้ามตาข่ายของสมาคมกีฬาไทย พุทธศักราช 2502' ระบุไว้ว่า

ข้อ 3 ตะกร้อ ต้องสานด้วยหวายระหว่าง 6 ถึง 8 เส้น ขนาดโตวัดโดยรอบระหว่าง 38 เซนติเมตร (1 ฟุต 3 นิ้ว) ถึง 43 เซนติเมตร (1 ฟุต 5 นิ้ว) และหนักระหว่าง 110 กรัมถึง 160 กรัม ในการแข่งขันผู้เล่นต้องมีตะกร้อมาฝ่ายละลูก และให้ใช้ตะกร้อของทั้งสองฝ่าย ๆ ละเกม ส่วนในเกมที่ 3 หรือเกมที่ 5 ถ้าเล่นชุดละ 2 คน ให้เปลี่ยนตะกร้อเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ 8 แต้ม ถ้าเล่นชุดละ 3 คน ให้เปลี่ยนตะกร้อเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ 10 แต้ม

(ชุมนุมตะกร้อ
องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2507)

ใน 'กติกากาการแข่งขันตะกร้อข้ามตาข่ายของสมาคมกีฬาไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับแก้ไขใหม่ พุทธศักราช 2507' ระบุไว้ว่า

ตะกร้อ

ลูกตะกร้อจะต้องสานด้วยหวายชนิด 6 เส้นขึ้นไป เป็นรูปทรงกลมขนาดโตวัดโดยรอบไม่น้อยกว่า 16 นิ้ว และไม่เกิน 17 นิ้ว น้ำหนักเมื่อเริ่มแข่งขันไม่เบากว่า 300 กรัม และไม่หนักกว่า 400 กรัม ในการแข่งขันทุกครั้งให้ใช้ลูกของกรรมการที่สนามจัดไว้

(ชุมนุมตะกร้อ
สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2507, 12)

ขณะที่กติกาตะกร้อฉบับปัจจุบันซึ่งรับรองโดยสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556 (แปลโดยการกีฬาแห่งประเทศไทย) ระบุไว้ว่า

ข้อที่ 4 ลูกตะกร้อ (THE SEPAKTAKRAW BALL)
4.1 ลูกตะกร้อจะต้องมีลักษณะเป็นลูกทรงกลม ทำด้วยใยสังเคราะห์ถักสานเป็นชั้นเดียว

4.2 ลูกตะกร้อที่ไม่ได้เคลือบด้วยยางสังเคราะห์ ต้องมีลักษณะดังนี้

4.2.1 มี 12 รู

4.2.2 มีจุดตัดไขว้ 20 จุด

4.2.3 มีขนาดของเส้นรอบวง 41-43 เซนติเมตร สำหรับผู้ชาย และ 42-44 เซนติเมตร สำหรับผู้หญิง

4.2.4 มีน้ำหนักอยู่ระหว่าง 170-180 กรัม สำหรับผู้ชายและ 150-160 กรัม สำหรับผู้หญิง

4.3 ลูกตะกร้ออาจมีสีเดียวหรือหลายสีหรือใช้สีสะท้อนแสงก็ได้ แต่จะต้องไม่เป็นสีที่ทำให้ขีดความสามารถของผู้เล่นลดลง

4.4 ลูกตะกร้ออาจทำด้วยยางสังเคราะห์หรือเคลือบด้วยวัสดุที่มีความคงทน เพื่อให้มีความอ่อนนุ่มต่อการกระทบกับร่างกายของผู้เล่น ลักษณะของวัสดุและวิธีการผลิตลูกตะกร้อหรือการเคลือบลูกตะกร้อด้วยยางหรือวัสดุที่อ่อนนุ่มต้องได้รับการรับรองมาตรฐานจากสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติ (ISTAF) ก่อนใช้ในการแข่งขัน

4.5 รายการแข่งขันระดับโลก นานาชาติ และการแข่งขันระดับภูมิภาคที่ได้รับการรับรองจากสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติ (ISTAF) รวมทั้งในการแข่งขันโอลิมปิกเกมส์ เวิลด์เกมส์ กีฬาเครือจักรภพ เอเชียเกมส์ และซีเกมส์ ต้องใช้ลูกตะกร้อที่ได้รับการรับรองจากสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติ (ISTAF)

(กองวิชาการกีฬา การกีฬาแห่งประเทศไทย,
2559:11-2)

¹⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมายของตะกร้อไว้ว่า

(1) (-กร้อ) น. ลูกกลมสานด้วยหวายเป็นต้นเป็นตา ๆ สำหรับเตะ

(2) น. ชื่อกีฬาชนิดหนึ่งที่ใช้ตะกร้อเป็นอุปกรณ์ เช่น ตะกร้อลอดห่วง ตะกร้อข้ามตาข่าย เซปักตะกร้อ

(3) น. เครื่องมือสอยผลไม้ทำด้วยไม้ หวายเป็นไม้เป็นซี่ รูปคล้ายกาบปัสติ ตรงปากมีฟันสำหรับสอย นำมาต่อกับด้ามไม้ไผ่

(4) น. เครื่องสานยาสูบ รูปคล้ายปั้งก็ แต่เล็กกว่า ใช้วิดน้ำเรือ, กร้อ ก็เรียก

(5) น. เครื่องสานรูปทรงกระบอก สำหรับใส่ไว้ในหมักน้ำปลาเป็นต้น เพื่อกรองเอาส่วนที่เป็นน้ำ

(6) น. เครื่องสานมีรูปคล้ายคั้งเช่นนั้น สำหรับสวมปากม้าหรือปากหมาเป็นต้น

(7) (ใบ) น. เครื่องดับไฟสานเป็นรูปคล้ายปลีกกล้วย พื้นผ้าชุบน้ำ มีด้ามยาว สำหรับดับและคลึงลูกไฟที่มาติดหลังคา บางทีเขียนเป็น กระต้อ ก็มี เช่น ให้ตรวจเอาฟุ้งของกระต้อน้ำ จงทุกที่พนักงานให้สรไว้ (สามดวง), กระต้อ ก็เรียก

ความเปลี่ยนแปลงของลูกตะกร้อที่ถูกกำหนดไว้ในกติกาฉบับต่าง ๆ นี้มีจุดที่น่าสนใจอยู่หลายส่วนซึ่งทั้งหมดต่างเชื่อมโยงกันอยู่

ส่วนแรกซึ่งชัดเจนที่สุดคือ การเปลี่ยนข้อกำหนดเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ทำลูกตะกร้อจากกติกาฉบับปี 2482 จนถึง 2507 ระบุว่าตะกร้อต้องทำมาจากหวาย ขณะที่ฉบับปี 2556 ระบุว่าต้องทำด้วยใยสังเคราะห์ (โดยจะเคลือบยางหรือไม่ก็ได้) ส่วนนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าวัสดุที่ใช้ทำลูกตะกร้อนั้นได้เปลี่ยนจากหวายมาเป็นใยสังเคราะห์

ส่วนที่สองคือการกำหนดลูกตะกร้อที่ใช้แข่ง ในช่วงแรกกำหนดให้ใช้ตะกร้อที่นักกีฬานำมาเอง ต่อมากำหนดให้ใช้ลูกที่กรรมการสนามจัดไว้ให้ และล่าสุดกำหนดให้ใช้ลูกตะกร้อที่ได้รับการรับรองจากสหพันธ์เซปักตะกร้อนานาชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเพิ่มมาตรฐานหรือความเท่าเทียม ในการแข่งขันสำหรับนักตะกร้อแต่ละฝ่ายให้มากขึ้น รวมทั้งสิทธิ์ในการกำหนดความเท่าเทียมนั้น ขึ้นอยู่กับองค์กรจัดการแข่งขันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

ส่วนที่สามคือ น้ำหนักของลูกตะกร้อ (ซึ่งจะส่งผลต่อการแข่งขันเป็นอย่างมาก) ที่ช่วงความห่างระหว่างน้ำหนักมากที่สุดกับน้อยที่สุดนั้น ลดลงเรื่อยๆ จากฉบับปี 2482 (2-4 บาท) ที่ห่างถึง 2 เท่าตัว

ฉบับปี 2502 (110-160 กรัม) ห่างประมาณ 1 ใน 3 เท่าตัว ฉบับปี 2507 (300-400 กรัม) ห่างกัน 1 ใน 4 เท่าตัว และล่าสุดฉบับปี 2556 (170-180 หรือ 150-160) ที่ห่างกันเพียงไม่ถึง 1 ใน 10 เท่าตัว ความเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้ชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานของลูกตะกร้อที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะฉบับปี 2556 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถกำหนดน้ำหนักของลูกตะกร้อที่เที่ยงตรงได้มากมาจากการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ทำตะกร้อ จากก่อนหน้าที่ใช้หวายซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถควบคุมน้ำหนักได้ละเอียดนัก มาเป็นวัสดุใยสังเคราะห์ซึ่งสามารถควบคุมน้ำหนักได้ละเอียดถึงขั้นต่างกันไม่ถึง 10 กรัมต่อลูก ในแง่การเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ทำลูกตะกร้อ ที่องค์กรจัดการแข่งขันกำหนดและรับรอง จึงสัมพันธ์อยู่กับความพยายามในการสร้างมาตรฐานที่ชัดเจนขึ้นของอุปกรณ์การแข่งขัน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมอันเป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของกีฬาสมัยใหม่ด้วย

การเปลี่ยนวัสดุทำตะกร้อจากหวายมาเป็นใยสังเคราะห์เกิดขึ้นในช่วงปี 2526-2533 โดยเริ่มจากบริษัทมาราธอน (ประเทศไทย) จำกัด (ซึ่งก่อนหน้านั้นชื่อว่า ห้างหุ้นส่วนจำกัด ท. วิจิตรศิลป์ ทำธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตและจำหน่ายเน็คไท) เริ่มคิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตตะกร้อพลาสติกมาตั้งแต่ปี 2526 จนกระทั่งเริ่มออกวางจำหน่ายเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคม 2528 โดยผู้บริหารของมาราธอนระบุถึงเหตุผลที่พยายามจะผลิตตะกร้อพลาสติกไว้ว่า

หลังจากที่เราศึกษาถึงข้อดีของตะกร้อพลาสติกว่ามีหลายอย่าง เช่น ตกน้ำไม่เป็นไร น้ำหนักเท่ากันทุกลูก ไม่ต้องนวดน้ำมัน และไม่แข็ง ไม่เหมือนหวายทำให้เกิดจุดขายของตัวนี้ขึ้นมา ซึ่งในทางการตลาดถ้าเราสามารถทำผลิตภัณฑ์ที่ลบจุดเสียพวกนี้ได้

ก็ถือว่าน่าจะเป็นสินค้าที่มีอนาคตดี เราจึงมาคุยกับทางผู้ผลิตพลาสติกแล้วเอาสายไฟมาถักเหมือนหวาย ปรากฏว่าไม่แดง เราจึงเอาเคิร์ฟสก๊อตเทปมาพันตะกร้อหวายแล้วตัดออกมาเป็นแพเพื่อดูว่าเคิร์ฟมันวิ่งยังไง ดังนั้นเราจึงฉีดพลาสติกให้เลียนแบบเคิร์ฟของแพหวายแล้วประกอบออกมาโดยมี 2 แถบบริมกับ 1 แถบกลาง (ก่อเกียรติ ดวงมณี, 2534:104-6)

จุดเปลี่ยนที่ทำให้ตะกร้อพลาสติกได้รับความนิยมขึ้นมากก็คือ การได้รับการรับรองจากองค์กรจัดการแข่งขันตะกร้อทั้งในระดับชาติและนานาชาติ โดยในปี 2531 สมาคมตะกร้อแห่งประเทศไทยได้รับการใช้ตะกร้อพลาสติกในการแข่งขัน และปี 2532 มีการเซ็นสัญญากับการกีฬาแห่งประเทศไทย เพื่อใช้ตะกร้อพลาสติกของบริษัทมาราธอน ในการแข่งขันกีฬาเยาวชนแห่งชาติ (ก่อเกียรติ ดวงมณี, 2534:104-6) หลังจากนั้นตะกร้อพลาสติกก็กลายเป็นมาตรฐานอันใหม่ของอุปกรณ์ตะกร้อ ในการแข่งขันเอเชียนเกมส์ปี 2533 ที่ประเทศจีนซึ่งเป็นการแข่งขันตะกร้อเป็นครั้งแรกในเอเชียนเกมส์ ได้มีการกำหนดให้ใช้ตะกร้อพลาสติกของมาราธอนในการแข่งขัน โดยสหพันธ์ตะกร้อแห่งเอเชียได้ทำการประชุมเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2532 มีมติให้ใช้ลูกตะกร้อพลาสติกในการแข่งขันระดับนานาชาติได้ (สมชาย 2536, 29) เท่ากับว่าเป็นการกำหนดมาตรฐานอันใหม่ของลูกตะกร้อสำหรับการแข่งขันทั่วโลก ทำให้ยุคของตะกร้อหวายสิ้นสุดลง และเป็นการเริ่มต้นยุคตะกร้อพลาสติกอย่างเป็นทางการ

บทสรุป: จากของเล่นพื้นบ้านลูกหวายสู่กีฬาสมัยใหม่ลูกพลาสติก

พิพิธภัณฑณ์มักจะถูกใช้เป็นพื้นที่ในการเก็บรักษา 'ของเก่า' ในแง่นี้การปรากฏอยู่ของตะกร้อลูกหวายในฐานะวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑณ์จึงชี้ให้เห็นว่า ตัวมันเองนั้นอยู่ในสถานะของเก่าที่กำลังค่อย ๆ สูญหายไปจากสังคมนอกพิพิธภัณฑณ์ แม้ตะกร้อหวายจะกำลังค่อย ๆ หายไปแต่ชื่อ 'กีฬาลูกหวาย' ที่ยังคงผูกติดอยู่กับตะกร้อ ยังเป็นร่องรอยที่หลงเหลืออยู่ เป็นร่องรอยบนก้าวอย่างสู่การกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อ

อันที่จริงแล้วกีฬาตะกร้อที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน ไม่ใช่ของเก่าแก่อะไรมากมาย ไม่ว่าจะเป็นตะกร้อลอดห่วง ตะกร้อวงใหญ่ หรือตะกร้อวงเล็ก ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นกีฬาที่เพิ่งสร้างขึ้นในช่วงหลังปี 2470 อันเป็นยุคเฟื่องฟูของกีฬาสมัยใหม่ โดยการปรับรูปแบบตะกร้อจากเดิมที่เป็นการละเล่นให้เป็นที่กีฬาที่สามารถวัดผลในเชิงปริมาณ และมีการแข่งขันได้

ความเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นและน่าสนใจที่สุดของตะกร้อคือ การเกิดขึ้นของเซปักตะกร้อ ความน่าสนใจของประการแรกของเซปักตะกร้อคือ มันเป็นการผสมผสานระหว่างตะกร้อแบบดั้งเดิม ที่เป็นการละเล่นพื้นบ้านเข้ากับกีฬาสมัยใหม่อย่าง แบดมินตัน (ในกรณีของไทย) หรือวอลเลย์บอล (ในกรณีของมาเลเซีย) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดการกับมรดกวัฒนธรรมโดยการปรับเปลี่ยนให้มันสามารถดำรงอยู่ได้ ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนไปของยุคสมัย

ความน่าสนใจประการที่สองของเซปักตะกร้อคือ มันแสดงให้เห็นถึงการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่ร่วมกัน

ของชาติต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวอ้าง-แย้งซึ่งกันว่า ชาติใดเป็นเจ้าของเพียงชาติเดียว ในแง่นี้วิธีคิดของกีฬาสมัยใหม่ที่ต้องการความเป็นสากล มากกว่าจะจำกัดตัวเองอยู่ภายใต้กรอบของชาติ จึงสอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับการจัดการมรดก วัฒนธรรมที่ก้าวข้ามพรมแดนรัฐชาติ

อย่างไรก็ดี บนเส้นทางกลายเป็นสมัยใหม่ที่ต้องแข่งขันได้-มีมาตรฐาน-เท่าเทียม-เที่ยงตรง ก็เรียกร้องให้ต้องเลือกเก็บบางอย่างเอาไว้และคัดเอาบางอย่างออกไป การเกิดขึ้นขององค์กรควบคุมการแข่งขันทั้งระดับชาติและนานาชาติ รวมถึงการเกิดขึ้นของกฎกติกา ที่สร้างมาตรฐานอันเป็นสากล ทำให้วิสัยธรรมชาตอย่างหวาย ที่ไม่สามารถควบคุมมาตรฐานได้ จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงให้กับวัสดุสังเคราะห์ อย่างพลาสติก โดยเฉพาะหากพิจารณาว่าการบังคับใช้ตะกร้อพลาสติกเกิดขึ้นมา ประจวบกับความพยายามที่จะบรรจุตะกร้อลงไปในการแข่งขันเอเชียนเกมส์ ซึ่งนับว่าเป็นการก้าวออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นครั้งแรกของตะกร้อ

จากทั้งหมดที่กล่าวมา นำมาสู่ข้อเสนอลักษณะของบทความนี้ที่ว่า การค่อย ๆ สูญหายไป ของตะกร้อลูกหวาย ไม่ได้เป็นเพียงการเสื่อมความนิยมของวัสดุดั้งเดิมอย่างหวายเท่านั้น แต่ในแง่หนึ่งมันยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามปรับรูปแบบตะกร้อ ให้สามารถ ดำรงอยู่ได้ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยปรับจากการเล่นพื้นบ้าน มาสู่การเป็นกีฬาสมัยใหม่ การเรียกตะกร้อว่า ‘กีฬาลูกหวาย’ ทั้งที่หวายเอง ได้หายไปจากตะกร้อแล้วนั้นจึงเป็นเสมือนร่องรอย ที่หลงเหลืออยู่บนเส้นทาง การกลายเป็นกีฬาสมัยใหม่ของตะกร้อนั่นเอง

บรรณานุกรม

- กรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ. (2482). *กติกากะกร้อวงใหญ่ วงเล็ก และส่วนบุคคล ของ กรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ พุทธศักราช 2482*. พระนคร: กรมพลศึกษา.
- ก่อเกียรติ ดวงมณี. (2534). ท.วิจิตรศิลป์ ผู้เปิดตลาดตะกร้อพลาสติก. *วารสารคู่แข่ง*, 124, 104-106.
- กองวิชาการกีฬา การกีฬาแห่งประเทศไทย. (2559). *กติกากีฬาตะกร้อ*. กรุงเทพฯ: การกีฬาแห่งประเทศไทย.
- กัลจณัฐ ศรีวิบูลย์. (2556). ทพลูกหวายไทย ไฮไลท์ในซีเกมส์. VoiceTV. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. news.voicetv.co.th/sport/90286.html
- กิมเฮง ศรีหงส์. (2481). *นานาสารคดี: งานศพนายยิ้ม ศรีหงส์*. พระนคร: โรงพิมพ์ยิ้มศรี.
- ชาญ พนารัตน์. (2557). ฟุตบอล ร่างกาย ความศิวิไลซ์ และการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ใน สมัยรัชกาลที่ 5. ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว, พงศกร สงวนศักดิ์, และจตุพร ทรัพย์ปัญญาญาณ, (บรรณาธิการ), *ฟุตบอลไทย: ประวัติศาสตร์ อำนาจ การเมือง และความเป็นชาย* (หน้า 25-81). กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน.
- ชุมนุมตะกร้อ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2507). *ชุมนุมตะกร้อ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 2507*. พระนคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- ชุมนุมตะกร้อ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2507). *ชุมนุมตะกร้อ ส.ม.ธ.* พระนคร: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.
- ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพชร. (2548). *การวิเคราะห์ข้อเสนอนโยบายและแผนส่งเสริมการเรียนรู้ทางการกีฬากับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- นพชัย วุฒิกมลชัย. (2558). ประวัติสมาคมตะกร้อแห่งประเทศไทย. สมาคมตะกร้อแห่งประเทศไทย. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. www.sepaktakrawworld.com/index.php/history-the-takraw-association
- บ้านเมือง. (2559). 15 สมาคมกีฬาในพระบรมราชูปถัมภ์. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. www.banmuang.co.th/news/sport/66036
- ปรีดี หงษ์สดัน. (2553). การเมืองเรื่องชกกว่าว: การให้ความหมายใหม่ต่อการเล่นว่าวพนันในสมัย รัชกาลที่ 5. *ศิลปวัฒนธรรม*, 31 (6), 144-155.

รีด, แอนโทนี. (2548). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680: เล่มหนึ่ง ดินแดนใต้ลม*. แปลโดย พงษ์ศรี เลชะวัฒน์, บรรณาธิการโดย วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และ พรพรรณงาม เก้าอรรถสาร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โลเนย์, อาเดรียง. (2528). *สยามและคณะมิสชันนารีฝรั่งเศส*. แปลโดย ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วีรยุทธ ศรีสุวรรณกิจ. (2549). *การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2445-2475*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ. (2551). *การจัดงานตะกร้อ*. พระนครศรีอยุธยา: ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ.

สถาบันพัฒนากีฬาตะกร้อนานาชาติ. (ม.ป.ป). *ประวัติศาสตร์กีฬาตะกร้อของประเทศไทย*. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. www.intapro.org/ความเป็นมากีฬาเซปักตะกร้อ.html

สมชาย ยิ้มน้อย. (2536). *ประวัติและพัฒนาการของกีฬาตะกร้อในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพลศึกษา คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมาคมกีฬาไทยแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป). *ประวัติสมาคม*. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. thai-sports.org/ประวัติสมาคม/

สวัสดิ์ เลขยานนท์. (2520). *ศตวรรษแห่งการกีฬา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา. (2546). *ว่าวไทยว่าวฟ้า: ว่าวกับจินตนาการเรื่องพื้นที่ทางอากาศของผู้ชายในวัฒนธรรมไทย*. นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิตน์ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

อภิณพ นวรัตน์. (ม.ป.ป). *คู่มือกีฬาตะกร้อไทย*. กรุงเทพฯ: บุญส่งการพิมพ์.

MGR Online. (2559). "ไต่ไต่" จัดหัดลูกหวาย "รีโว่ คัพ" ชิง 2.3 ล้าน. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. www.manager.co.th/golf/viewnews.aspx?NewsID=9590000042788

SMM Sport. (2559). *ทัพลูกหวายไทย ไล่ต้อนเสือเหลืองคว่ำแชมป์ คิงส์คัพ 2016*. เข้าถึงวันที่ 3 มกราคม 2560. www.smm sport.com/reader.php?news=187621

Elias, Norbert and Eric Dunning. (2008)(1986). *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process*. Edited by Eric Dunning. Dublin: University College Dublin Press.

Guttman, Allen. (1978). *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sport*. New York: Columbia University Press.

Hamilton, Alexander. (1727). *A New Account of the East Indies, Volume 2*. Edinburgh: John Mosman.

